

Yoksulluğun Öteki Yüzü: Çocuklarda Sosyal Dışlanma

The Other Side of Poverty: Social Exclusion in Children

Cihangir Karakaya¹

¹(Öğr. Gör.), Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Ahmet Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Zonguldak, Türkiye.

ÖZ

Sosyal dışlanma, toplumsal kaynaklardan ve fırsatlardan uzak olma, topluma katılımı yetersiz olma, toplumda sosyal olarak dezavantajlı olma hali olarak tanımlanan çok boyutlu bir kavramdır. Sosyal dışlanmadan en çok etkilenen nüfus grupları arasında çocuklar yer almaktadır. Sosyal dışlanma, çocuğun sağlığını, fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimini olumsuz etkilemekle kalmayıp çocuk üzerinde uzun dönemli olumsuz etkilere neden olmaktadır. Uzun dönemli etkiler arasında yetersiz sosyal ve kültürel sermaye, sosyal işlevsellikte zedelenme, düşük sosyal katılım, istihdama katılmada güçlük, sosyal güvence yoksunluğu, sosyal patolojiler, karar alma mekanizmasına katılımı yetersizlik gibi hususlar bulunmaktadır. Yoksulluk, çocukların toplumun genelini eriştiği sosyal refaha, yaşam koşullarına, mal ve hizmetlere, toplumsal kaynak ve fırsatlara erişimlerini engellemesi ve yarattığı yoksunluklar nedeniyle çocukları sosyal katılım ve sosyal bütünleşmeden mahrum bırakması açısından sosyal dışlanma ile iç içedir. Çalışma, yoksulluk ve çocuklarda sosyal dışlanma ilişkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada yoksulluk ile sosyal dışlanma ilişkisine dair görüşlere, yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanmanın çocuklar üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerine ve Türkiye’de çocuklarda sosyal dışlanma ile mücadele atılan adımlara yer verilmiştir.

ABSTRACT

Social exclusion is a multidimensional concept defined as being removed from social resources and opportunities, being incapable of participating in society, and being socially disadvantaged in society. Children are among the population groups most affected by social exclusion. Social exclusion not only negatively affects children’s health and physical, emotional, mental, and social development but also causes negative long-term effects on children. Among these are issues such as insufficient social and cultural capital, impaired social functionality, low social participation, difficulty in participating in employment, lack of social security, social pathologies, and inability to participate in the decision-making mechanism. Poverty is intertwined with social exclusion in that it prevents children from accessing the social welfare, living conditions, goods and services, social resources, and opportunities society generally has access to and deprives children of social participation and social integration due to the deprivations it creates. This study aims to analyze the relationship between poverty and social exclusion in children. The study examines views on the relationship between poverty and social exclusion, the short- and long-term effects of poverty-induced social exclusion on children, and the steps taken to combat social exclusion regarding children in Türkiye.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Dışlanma, Çocuk Yoksulluğu, Çocuklarda Sosyal Dışlanma

Keywords: Poverty, Social exclusion, Child poverty, Social exclusion in children

EXTENDED ABSTRACT

Poverty is one of the most significant problems mankind has experienced for such a long time and has currently reached its peak in places where industrialization and urbanization are intense. The problem of poverty is an important obstacle to social integration. In particular, the problems poverty creates, such as inequality of opportunity, insecurity, injustice, and discrimination, are the catalysts for social exclusion. Social exclusion is defined as being removed from social resources and opportunities, having inadequate participation in society, and being socially disadvantaged in society. Of course, children are among the most vulnerable population groups at risk of social exclusion. Suffering from poverty and being exposed to social exclusion during childhood

Sorumlu Yazar: Cihangir Karakaya **E-posta:** cihangir.karakaya@beun.edu.tr

Başvuru: 12.07.2023 • **Revizyon talebi:** 08.09.2023 • **Son revizyon teslimi:** 09.09.2023 • **Kabul:** 02.10.2023

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

adversely affect children's health and physical, emotional, mental, and social development; it restricts their access to educational services and prevents them from establishing healthy social relationships with society. In addition, social exclusion has long-term effects on children by causing a scarring effect. Among the long-term effects are issues such as insufficient social and cultural capital, impaired social functionality, low social participation, difficulty participating in employment, lack of social security, social pathologies, and low participation in the decision-making mechanism.

When looking at the relationship between poverty and social exclusion, some views see poverty as the cause of social exclusion, others express how social exclusion is a broader concept covering poverty, other even see social exclusion and poverty to be equivalent, and other views even state the relationship between social exclusion and poverty to be complex. In other words, no consensus is found regarding the views on the relationship between poverty and social exclusion. What is essential that both cases negatively affect vulnerable groups that include children. However, studies revealing the relationship between social exclusion and poverty in children are limited in Turkey. From this point of view, the aim of the article is to reveal the relationship between poverty and social exclusion in children.

Many components stand out at the intersection of social exclusion and poverty in children. Both of them reproduce the disadvantaged state by being transferred from generation to generation, causing damage to social functionality, depriving children of social security and social protection, limiting children's access to public services (especially education and health services), reducing the opportunities for participation in the workforce by preventing children from developing their cultural and social capital, preventing children from living in healthy housing conditions and having a child-friendly environment, causing social pathologies that affect children, and limiting their participation in decision-making mechanisms. Ultimately, poverty and social exclusion in children reproduce children's disadvantages through the scarring they cause and the effects of learned helplessness on children.

Türkiye has taken some steps to combat poverty and social exclusion in children. Social Services Law No. 2828 and Child Protection Law No. 5395 appear as important legislative provisions. Within the scope of medium-term programs, objectives are found under the title of Social Inclusion and the Fight Against Poverty, such as preparing a social protection system that protects children from social exclusion, increasing accessibility to public services, and ensuring social integration. The Social and Economic Support Service aims to keep children in school and thus support their participation in the workforce, which is an important step in the fight against poverty and social exclusion in children. In addition to legislation and practices, institutions are also found that aim to protect children from social exclusion. The Social Cohesion Department undertakes tasks such as increasing children's social cohesion and protecting them from problems that may harm their or their family's well-being. In addition, youth centers aim to protect children from social exclusion by directing them to cultural, sporting, artistic, social, and scientific activities. However, these aforementioned legislations, practices, and institutions cannot be said to produce permanent solutions. The need exists for policies, practices, and institutions that focus on solutions more than the problems, that aim at social peace and welfare, and that make those who experience the problem the leading actor in the solution.

Yoksulluğun Öteki Yüzü: Çocuklarda Sosyal Dışlanma

İnsanoğlunun uzun süredir yaşadığı en önemli sorunlardan olan yoksulluk, endüstrileşmenin ve kentleşmenin yoğun yaşandığı günümüzde had safhaya ulaşmıştır. Dünyanın bütün coğrafyalarında yoksullukla yüzleşen bireyler olmasına rağmen özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sorunu toplumsal bütünleşmenin sağlanmasının önünde önemli bir engeldir. Özellikle neo-liberal politikaların yarattığı fırsat eşitsizliği, güvencesizlik, adaletsizlik ve ayrımcılık gibi problemler sosyal dışlanmanın katalizörü konumundadır (Hatipler, 2019, s. 40). Sosyal dışlanma, toplumsal kaynaklardan ve fırsatlardan uzak olma, topluma katılımıda yetersiz olma, toplumda sosyal olarak dezavantajlı olma hali olarak tanımlanan çok boyutlu bir kavramdır (Levitas ve ark., 2007, s. 25). Her ne kadar sosyal dışlanma olgusu ağırlıklı olarak yetişkinlerin sorunu gibi algılsa da sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya olan nüfus gruplarından biri de çocuklardır. Sosyal dışlanma, çocukların refahını önemli ölçüde etkileyebilmektedir, çünkü sosyal etkileşimler çocukların sosyal kimliklerini oluşturmalarında ve sosyal sermayelerini geliştirmelerinde başat rol oynarken uyum sağlamak, diğerlerinden farklı hissetmemek ve sosyal katılım da sosyal gelişimlerinde kritik konumda bulunan davranış örüntüleridir. Bu alanlarda sorun yaşayan çocukların sosyal dışlanmaya maruz kalma riskleri artmaktadır.

Çocuklarda sosyal dışlanma olgusunun kapsamına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre çocuklarda sosyal dışlanma; sosyal etkinliklerden dışlanma, yerel hizmetlerden dışlanma ve okul kaynaklarından dışlanma olmak üzere üç alt boyutta incelenebilmektedir (Mohanty, Edvardsson, Abello ve Eldridge, 2016, s. 2; Middleton ve Adelman, 2003). Sosyal etkinliklerden dışlanma alt boyutu çocukların özel gün etkinliklerinden, kutlamalardan, oyun gruplarından, spor aktivitelerinden, tatillerden ve okul gezileri gibi etkinliklerden dışlanmasını içermektedir. Yerel hizmetlerden dışlanma alt boyutu çocukların kütüphaneye erişimden, toplu taşıma hizmetlerinden, gençlik kulüplerinden, oyun gruplarından ve sosyal bakım hizmetlerinden dışlanmasını kapsamaktadır. Okul kaynaklarından dışlanma ise etkin eğitim hizmetlerinden yararlanamama, yetkin eğitimcilerinden ders alamama, eğitim dokümanlarına erişmekte zorlanma, eğitimde teknolojiye yeterince yararlanamama, kalabalık sınıflarda ve bakımsız okul binalarında öğrenim görme gibi etmenleri içerisinde barındırmaktadır. Burchardt, Le Grand ve Piachaud'ya (2002,

s. 30-31) göre ise çocuklarda sosyal dışlanmanın ana belirleyicileri ebeveynlerin özellikleri, aile dinamikleri, barınma ve çevre koşulları iken ana unsurları ise tüketim ürünlerinden dışlanma, ebeveynlerin üretim ve istihdam olanaklarına katılamaması, hizmet satın alma kapasitesindeki yetersizlik, karar alma mekanizmalarına katılımdaki yetersizlik ve sosyal etkileşim kapasitesindeki sınırlılıktır. Bahsi geçen görüşlerin çeşitli ortak noktaları bulunmaktadır. Bu ortak noktalardan en önemlisi sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki bağlantıdır. İki olgu birbirinin hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Fakat sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişkiye dair en net olan husus, ikisinin de çocuklar başta olmak üzere toplumdaki hassas grupları olumsuz etkilediği gerçeğidir.

Çocukluk döneminde yoksulluktan muzdarip olmak ve sosyal dışlanmaya maruz kalmak, çocukların sağlığını, fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemekte, eğitim hizmetlerine erişimlerini kısıtlamakta ve akranlarıyla sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarını engellemektedir (Vrooman, Hoff ve Guiaux, 2015, s. 77). Çocuklarda yoksulluk ve sosyal dışlanma, çocuk üzerinde uzun vadeli sonuçlar doğurmaları nedeniyle önemlidir. Buchanan'a (2006, s. 1137) göre çocukluktaki dezavantajlar ile yetişkinlikteki bir dizi olumsuz sonuç arasında önemli süreklilikler vardır. Ayrıca çocukların yoksulluk nedeniyle ailelerinden miras aldıkları dezavantajlı olma durumu ve bu dezavantajın çocuklarda sosyal dışlanma riskini arttırması, refahlarını ve sonraki gelişimleri etkileyebildiği gibi çocukların yetişkinlik dönemlerinde "yara izi" etkisine yol açabilmektedir (Vrooman ve ark, 2015, s. 77). Bu nedenle yoksulluk ve çocuklarda sosyal dışlanmanın bileşenlerine ve sonuçlarına odaklanmak ve çocukları yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalından koruyacak hususları ortaya koymak son derece önemlidir. Buradan hareketle makalenin amacı yoksulluk ve çocuklarda sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle yoksulluk ile sosyal dışlanma ilişkisine dair görüşlere yer verilmiştir. Daha sonra yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanmanın çocuklar üzerindeki kısa ve uzun vadeli olumsuz etkileri ortaya konmuştur. Son olarak ise Türkiye'nin çocuklarda sosyal dışlanma ile mücadelesinin bileşenleri ele alınmaktadır.

Çocuklarda Sosyal Dışlanmaya Yoksulluk Penceresinden Bakmak

Yoksulluk ile sosyal dışlanma ilişkisine dair çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. Yoksulluğu sosyal dışlanmanın nedeni olarak gören görüşler bulunmaktadır (Atkinson, 1998, s. 22; De Haan, 1999, s. 30-32; Sen, 2000, s. 4-6). Sosyal dışlanmanın yoksulluğu kapsayan daha ne geniş bir kavram olduğunu ifade eden görüşler de bulunmaktadır (Madanipour, Shucksmith, ve Talbot, 2015, s. 16; Room, 1999, s. 167-171; Laderchi, Saith ve Stewart, 2003, s. 258). Sosyal dışlanma olgusunu yoksulluk, işgücü piyasasına katılamama ve gelir yetersizliği ile eşdeğer olarak gören görüşler de bulunmaktadır (Esping-Andersen, Gallie, Hemerijck ve Myles, 2001, s. 3; Bradshaw, Kemp, Baldwin ve Rowe, 2004, s. 9). Sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişkinin karmaşık olduğunu, bu iki kavramın bazen birbirlerini etkilediklerini de bazen de etkilemediklerini ifade eden görüşler de bulunmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006, s. 8). Görüldüğü üzere yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiye dair üzerinde mutabık kalınmış bir görüş bulunmamaktadır. Esas olan iki olgunun da çocukları içerisinde barındıran hassas grupları olumsuz etkilediği gerçeğidir.

Sosyal dışlanma modellerinden olan yeniden dağıtımcı söylemi ortaya koyan Levitas'a (2005) göre yoksulluk, bireyler, aileler ve gruplar içinde buldukları toplumlarda alışılmış olan, onaylanan veya yaygın bir şekilde desteklenen beslenme çeşitleri, aktivitelere katılım, yaşam koşulları ve rahatlıkları elde etmek için gereken kaynaklardan insanları uzak tutarak sosyal dışlanma yaşamalarına neden olmaktadır. Sosyal dışlanmanın dayanışma, uzmanlaşma, tekel paradigmalarını ortaya koyan Silver'a (1994) göre sosyal dışlanma, toplumla birey arasındaki bağların yok olmasıdır ve yoksulluk da sosyal dışlanmayı oluşturan anormalliğin ve anominin en önemli nedenidir.

Yoksulluk penceresinden sosyal dışlanmaya bakıldığında toplumun belli bir kesiminin ekonomik kaynaklar başta olmak üzere toplumsal kaynak ve fırsatlardan, sosyal refahtan, sermayeden yararlanamadığı bir tablo görülmektedir (Sapançalı, 2005, s. 3; Doğan, 2014, s. 137). Yoksulluğun neden olduğu çocuklarda sosyal dışlanma süreci, toplumun genelinin aksine ekonomik olarak çocukların elde edemediği gelire, erişemediği mal ve hizmetlere, barınmadığı iyi bir konuta, yaşayamadığı sağlıklı çevreye, alamadığı eğitim ve sağlık hizmetlerine, erişemediği sosyal güvenceye, sahip olamadığı sosyal ve kültürel sermayeye, erişemediği sosyal korumaya, katılamadığı karar alma mekanizmasına ve nihayetinde hissedemediği toplumsal aidiyet duygusuna atıfta bulunmaktadır.

Çocuklarda yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanma, dezavantajlı olma halini bir döngü haline getirdiği için üzerinde durulması gerekmektedir. Abrams ve Killen'a (2014, s. 3-4) göre çocuklarda yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanmanın psikososyal boyutuna odaklanmanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki sosyal dışlanmanın çocukları da en az yetişkinler kadar etkilediği gerçeğidir (Abrams ve Rutland, 2011, s. 140). Ayrıca yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanmanın yarattığı sorunların daha da kötüleşmemesi için sosyal dışlanmanın kısa ve uzun vadeli sonuçlarının en aza indirgenmesi gerekmektedir. İkinci olarak, çocukluk boyunca geliştirilen sosyal tutumlar ve deneyimler, yetişkinlikte davranışlar üzerinde önemli etkilere sahiptir. Sağlıksız sosyal etkileşim kalıpları, haksız kriterlere dayalı sosyal eşitsizlikler ve olumsuz sosyal hiyerarşiler çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine aktarılabilmektedir. Başkaları tarafından ısrarla dışlanan çocuklar, güvene dayalı ilişkiler kurmakta zorlanabilirler. Tüm bunlar da çocuğun yetişkinlikte yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalından kurtulmasının önünde engel teşkil etmektedir. Son olarak ise dışlayıcı davranışa katkıda bulunan ön yargılar ve klişeler çocuklukta bireyin zihninde yer edindiği takdirde yetişkin-

lik dönemine düzeltilmesi zor bir şekilde iletilebilir (Killen, Rutland ve Ruck, 2011, s. 9). Buradan hareketle sonraki bölümde çocuklarda sosyal dışlanma ile yoksulluğun kesiştiği noktalar ve bu noktaların çocuk üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri üzerinde durulacaktır.

Retorikten Pratiğe: Yoksulluğun ve Çocuklarda Sosyal Dışlanmanın Yansımaları

Çok boyutlu bir olgu olan sosyal dışlanma; gelir yetersizliği, işsizlik, ayrımcılık, yetersiz beceriler, kötü barınma koşulları, yüksek suç, hastalık ve aile parçalanması gibi bir dizi sorunu içerisinde barındıran çatı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Buchanan, 2006, s. 1136). Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2004, s. 4) ve Vrooman ve Hoff (2013, s. 1264), sosyal dışlanmanın bileşenlerini sınırlı sosyal katılım, sınırlı sosyal bütünleşme, maddi yoksunluk ve temel sosyal haklara yetersiz erişim şeklinde sıralamaktadır. Maddi yoksunluk bileşeni adından da anlaşılacağı üzere mali nedenler, yetersiz gelir ve borçlar nedeniyle ailelerin ve dolayısıyla çocukların temel mal ve hizmetlere erişimde eksiklik yaşamasını kapsamaktadır. Çocuklar asgari yaşam standartlarına erişemediklerinde, çocuk dostu barınma ve çevre koşullarında yaşamadıklarında, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamadıklarında da temel sosyal haklara erişimlerinin yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Özellikle maddi yoksunluk ve temel sosyal haklara yetersiz erişim bileşenleri Anglosakson geleneğinin savunduğu yapısal ve ekonomik faktörleri barındırması açısından yoksullukla yakından ilişkilidir.

Çocuklarda sosyal dışlanma ve yoksulluğun kesiştiği noktalarda öne çıkan pek çok bileşen bulunmaktadır. Bu bileşenler şu şekilde sıralanabilmektedir:

Nesilden nesle aktarılan yoksulluğun sosyal dışlanma halini yeniden üretmesi: Çocuklarda sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisine dair en önemli bulgulardan biri çocukların ailelerinin yoksul olmaları nedeniyle aldıkları dezavantajlı olma haline dair mirastır (Green ve Hulme, 2005, s. 874; Jamet, 2007, s. 9). Hulme ve Shepard (2003, s. 404-405), en az beş yıl veya daha uzun süredir yoksul olanların bu durumdan kurtulma ihtimalinin çok düşük olduğuna dikkat çekmektedirler. Böhnke (2001, s. 18-19), yoksul bireylerden üçte birinin birikmiş dezavantajlara sahip olduğunu ifade etmektedir. Yoksul olma hali, çocuklarda okul terkini arttırmakta, eğitim seviyesini düşürmekte, işsiz kalma ihtimalini arttırmakta, bireyi sosyal yardımlara bağımlı hale getirmekte, istihdama katılma fırsatlarını kısıtlamakta, bireyin nitelikli işgücü olma becerisini zayıflatmakta, suça eğilimi arttırmakta ve sosyal bütünleşme becerisini olumsuz etkilemektedir (Vrooman ve ark., 2015, s. 77). Hatta bu durum çocuklarda oluşan yoksulluk kültürünün bir "sınıf altı" hissetme paradoksu yaratmasına ve çocukların kendilerini doğal olarak ana akım toplumdaki dışlanmış olarak bulmalarına neden olmaktadır (Madanipour ve ark., 2015, s. 728). Böylece sosyal dışlanmaya maruz kalma hali bir sonraki nesle aktarılarak yeniden üretilmekte ve kronik yoksulluk bir kültüre dönüşerek kronik sosyal dışlanmaya neden olmaktadır.

Sosyal işlevselliğe zedelenme: Çocuklarda sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisinde göze çarpan detaylardan biri de çocukta işlevselliği zedeleyen etmenler olmalarıdır. Yoksulluğu "kabul edilebilir asgari standartlara ulaşmadaki başarısızlık" olarak tanımlayan Sen'e (2000, s. 4) göre aslında yoksulluk bir imkânsızlık halidir ve bu hal insanların arzuladıkları şeylerin gerçekleşmesinin önünde önemli bir engeldir. Yani aslında yoksulluk nedeniyle asgari standartlara erişemeyen, yapabilirlikten yoksun olan, toplumda diğer çocuklarla aynı fırsat ve imkânlara ulaşamayan çocukların sosyal işlevsellikleri zedelenmekte ve nihayetinde kaçınılmaz bir sosyal dışlanma durumu meydana gelebilmektedir.

Sosyal katılımda yetersizlik: Sosyal katılımdaki etkinlik, yoksul olan ve yoksul olmayan çocuklar arasındaki temel farklılıklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksul ailelerde büyüyen çocukların lüks hatta temel tüketim ürünlerine erişimleri güçtür, spor veya hobi kulüplerine katılım şansları, tatile gitme imkânları kısıtlı olabilmektedir (Vrooman ve ark., 2015, s. 85). Yoksulluğun neden olduğu bahsi geçen dezavantajlar, çocukların sosyal dışlanmaya uğramasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Sosyal korumada yetersizlik: Sosyal koruma sistemleri, başta çocuklar olmak üzere hassas nüfus gruplarını sosyal risklere karşı koruma ve onların topluma katkı sunmalarını sağlayacak fırsatları oluşturma gibi katkılar sağlamaktadır. Yoksulluğun neden olduğu gelir yetersizliği, sosyal güvence yoksunluğu, sağlıksız barınma koşulları, çocuk dostu olmayan bir çevrede yaşama, olumsuz sağlık koşulları ve suça teşvik eden ortam çocukları sosyal korumadan mahrum bırakarak sosyal dışlanmaya açık hale getirmektedir (Hatıpler, 2019, s. 15; Şahin, 2009, s. 76).

Sosyal patolojilerin ortaya çıkması: Her ne kadar mevcut sosyal düzende en az payı olan kesim çocuklar olsa da çocuk yoksulluğu toplumun gelecekteki refahı için önemli bir risk etmenidir. Çünkü yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanmaya uğrayan, eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan, yetersiz sosyal, entelektüel ve mesleki sermayeyle yetişkinliğe hazırlanan çocuklar toplumda sosyal aksamalara, anomiyeye ve patolojilere neden olabilmektedirler. Çocuklarda sosyal dışlanma uzun vadede suç, şiddet, toplumsal bölünmeler, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, gibi toplumun refahını tehdit eden sonuçlar doğurabilmektedir (Evans ve ark., 2001, s. 5; Klasen, 2001, s. 8).

Kamusal hizmetlere erişimde sınırlılık: Yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanma çocukların kamusal hizmetlere erişimlerini sınırlandırmaktadır (Levitas ve ark., 2007, s. 88). İktisadi büyümeden ve refaktan pay alamayan ailelerin çocukları kamusal hizmetlere erişimde güçlükler yaşamaktadırlar (Hatıpler, 2019, s. 50). Yoksulluk çocukların sosyal bakım hizmetlerine, sosyal hizmetlere,

gençlik hizmetlerine, toplu taşıma hizmetlerine, çocuk gelişimi hizmetlerine, aile destek hizmetlerine erişimlerini kısıtlayarak çocuklarda sosyal dışlanma riskini arttırmaktadır. Özellikle kayıt dışı ve sosyal güvencesiz bir şekilde çalışan ebeveynlerin çocukların sosyal koruma sistemlerine erişemedikleri için sosyal dışlanmaya maruz kalma riskleri artarken, çocukları için sosyal bakım sistemlerinden yararlanamayan ebeveynler de işgücüne katılmadıkları için yoksullaşmaktadır. Bu dezavantajlı durum bir döngü halinde devam etmektedir. Rodgers'a (1995, s. 18-19) göre sosyal haklardan ve kamusal hizmetlerden yararlanmakta güçlük çekenlerin özsayıları düşük olmakta, sorumluluklarını yerine getirme kapasiteleri yetersiz olmakta ve bu bireyler toplumun ve ekonomik sistemin fayda ve imkânlarından yararlanamamaktadırlar. Ayrıca kamusal hizmetlerde sınırlılık, çocukların yurttaşlık bilinci geliştirmelerini engelleyerek çocukların öznel dışlanma hislerini arttırmaktadır.

Eğitime erişimde yetersizlik: Yoksul ailelerde çocuklar etkin eğitim hizmetlerinden yararlanmada, yetkin eğitimcilerinden öğrenim görmeye, eğitim dokümanlarına erişimde, eğitimde teknolojiye yararlanmada birtakım sorunlar yaşayabilmektedirler. Ayrıca sosyoekonomik olarak daha perifer bölgelerde yaşayan çocuklar kalabalık sınıflarda ve bakımsız okul binalarında öğrenim görme zorunda kalabilmektedirler (Mohanty ve ark., 2016, s. 2; Klasen, 2001, s. 10-12). Bu durum, sosyal dışlanmanın eğitim kaynaklarına erişim alt boyutunu kapsamaktadır. Eğitimle ilgili bahsi geçen sorunları yaşayan çocukların akranlarıyla karşılaştırıldığında akademik anlamda başarıya ulaşmaları zorlaşmakta, entelektüel sermayeleri kısıtlanmakta ve nihayetinde de çocuklar yetişkinlik dönemine olması gerektiği hazırlanamamaktadır (Jamet, 2007, s. 9). Bu da gelecekte işgücü piyasalarına girmelerini zorlaştırmakta, gelir durumlarını olumsuz etkilemekte ve aynı zamanda kronik bir yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalının nesilden nesle aktarılmasında başat rol oynamaktadır. Ayrıca yoksulluk, çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksul ailelerin hayatta kalma stratejisi olarak görülen çocuk işçiliği nedeniyle çocuklar eğitimlerinden kopma riski yaşamakta, kopmayanların da akademik başarılarında düşüşler meydana gelmektedir (Avşar Kurnaz, 2007, s. 53).

Kültürel sermayede yetersizlik: Kültürel sermaye, çocuğun meslek edinimini ve sosyal katılımını etkilemesi açısından önemli bir konudur. Yoksulluk çocukların kültürel sermayelerini geliştirecekleri kaynaklara erişimlerini sınırlayarak sosyal dışlanmaya uğrama risklerini arttırmaktadır. Yoksulluk, çocukların eğitim hizmetlerine erişimlerini ve eğitimsel kazanımlarını kısıtlayarak kurumsallaşmış kültürel sermayelerini, sanat, kitap ve müzik gibi kültürel boş zaman etkinliklerine erişimlerini kısıtlayarak nesnel kültürel sermayelerini geliştirmelerine engel olabilmektedir (Levitas ve ark., 2007, s. 91).

Sağlık sorunu yaşama riskindeki artış ve sağlık hizmetlerine erişimde yetersizlik: Barınma koşulları, yaşanılan çevre ve yeterli gıdaya erişim çocukların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimleri için son derece önemlidir. Yoksulluk; çocukların sağlıklı bir ortamda barınmalarını, çocuk dostu bir çevrede yaşamalarını ve yeterli gıdaya erişmelerini zorlaştırmaktadır. Bahsi geçen hususlarda yaşanan sorunlar çocukların sosyal gelişimlerini ve sosyal refahlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca çocukların sağlıklı olmayan davranışlarda bulunma riskini içerisinde barındıran yoksulluk koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici nitelikli sağlık hizmetlerine erişimin önünde önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Anne-çocuk sağlığı hizmetlerine erişimdeki sınırlılık çocuklarda engellilik başta olmak üzere çeşitli sağlık sorunlarına, ruh sağlığı hizmetlerindeki erişimdeki sınırlılık çocuklarda madde bağımlılığına, obeziteye, kendine zarar verme davranışlarına ve intihara, ağız sağlığı hizmetlerindeki yetersizlik dış problemlerine ve özgüven eksikliğine neden olmaktadır. Bahsi geçen durumlar sosyal dışlanmanın sağlık hizmetlerinden dışlanma alt boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknolojik ürünlere erişimdeki sınırlılık: Günümüzde teknoloji giderek gelişmekte, sosyal ağ platformlarının kullanımı çocuklar arasında giderek artmakta, eğitimde teknolojiye daha fazla yararlanılmaktadır. Bu nedenle akıllı telefonların ve bilgisayarların hem eğitim hem de sosyalleşme amacıyla çocuklar arasında kullanımı yaygınlaşmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksul ailelerin gelir yetersizliğinden dolayı akıllı telefon ve bilgisayar gibi teknolojileri çocuklarına almaları zor olabilmektedir. Teknolojik ürünlere erişemeyen çocuklar da eğitim ve sosyal katılım başta olmak üzere toplumsal kaynak ve fırsatlardan uzak kalabilmektedirler. Bu durum çocuklarda sosyal dışlanma riskini arttırmaktadır. Gross-Manos (2015, s. 112) çalışmasında cep telefonuna erişemeyen çocukların maddi yoksunluk kaynaklı sosyal dışlanma yaşadığını ortaya koymaktadır.

Çocuk dostu bir çevreden yaşayamama: Yoksulluk ve sosyal dışlanma çocukların sağlıklı barınma koşullarında ve çocuk dostu bir çevrede yaşamalarının önünde bir engeldir (Levitas ve ark., 2007, s. 94; Silver, 2007, s. 10). Yaşanılan evin asgari yaşam standartlarının altında olması çocukların fiziksel ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Böhnke'ye (2001, s. 18) göre kötü yaşam koşullarında yaşamak, toplumdaki dışlanmış hissetme ve sosyal hayata katılımı yetersizlik yaşama riskini arttırmakta ve çeşitli dezavantajların birikiminde katalizör görevi görmektedir. Çocukların çevre ve gürültü kirliliği olan, suç, madde bağımlılığı gibi çocukların güvenliğini tehdit edici birtakım unsurlar içeren, çocukları ihmal, istismar ve zorbalığa açık hale getiren hatta çocukları kriminalize edebilen çocuk dostu olmayan çevrede yaşama durumu yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önemli bir sonucudur. Bu durum aynı zamanda çocukları çeşitli sosyal patolojilerin kurbanı veya sorumlusu haline getirerek sosyal dışlanmanın yeniden tesisinde rol oynamaktadır.

Toplumsal görünürlüğün azalması ve karar alma mekanizmalarına katılmadaki yetersizlik: Yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanmaya maruz kalan çocukların toplumsal görünürlükleri sınırlı olabilmektedir. Yoksulluk, çocukların toplumsal kaynaklara, fırsat-

lara, etkinliklere ve karar alma mekanizmalarına katılımlarını sekteye uğratmaktadır (Abrams ve Killen, 2014, s. 4). Kaynak ve fırsat eşitsizliği, çocukların sosyal ve ekonomik işlevselliklerini, zihinsel ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca hem yoksulluk hem de sosyal dışlanma, yalnızca ekonomik kaynaklara değil, aynı zamanda tam sosyal katılımı mümkün kılan siyasi haklara ve karar alma mekanizmalarına erişimde de engeldir (Green ve Hulme, 2005, s. 867-868; Silver, 2007, s. 3). Çocukların karar alma mekanizmalarını erişimde yaşadıkları yetersizlik, sosyal kalkınmaya engel olmakta ve çocukların adil topluma dair inançlarını zedelemektedir.

Ebeveynler tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmanın neden olduğu öğrenilmiş çaresizlik etkisi: Yoksul ailelerde çocukların doğrudan ebeveynleri tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalma olasılıkları artmaktadır. Ebeveyni tarafından sosyal dışlanmaya uğrama, çocukların daha sonraki yaşamlarında kendilerini dışlamalarının temelini oluşturmaktadır (Evans ve ark., 2001, s. 15). Evde deneyimlenen sosyal dışlanma durumu, çocukların toplumdaki dezavantajlı konumlarını kabul etmelerinde “öğrenilmiş çaresizlik etkisi” doğurabilmektedir. Holman’a (1978, s. 107) göre motivasyonu olmayan ve çaresiz insanlar yoksulluktan kurtulmak için çalışmazlar ve yoksulluk kültürü yoksulluğu kabul etmenin önemli bir yoludur. Öğrenilmiş çaresizlik etkisi nedeniyle çocukların topluma katılımı, olası toplumsal katkıları, toplumsal konum ve statülerinde olası yükselişler sekteye uğrayarak sosyal dışlanma hali perçinlenmektedir.

Görüldüğü üzere yoksulluk ve sosyal dışlanma, çocukların çeşitli yoksunluklar ve toplumsal kopuşlar yaşamalarına neden olmaktadır. Çocukların bireysel kontrolleri dışında gerçekleşen dezavantajlı olma halinden kurtulmaları noktasında kaynak, fırsat ve şanslara fırsatlara erişimlerini sınırlamaktadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma çocukların ekonomik, sosyal, kültürel ve ruhsal anlamda gelişimlerini olumsuz etkilerken şimdilerine ve geleceklere olumlu yön vermelerini zorlaştırmaktadır. Bu yüzden çocukları yoksulluktan ve sosyal dışlanmadan koruyacak politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bir sonraki bölümde Türkiye’de çocuklarda yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele etmek için hayata geçirilen düzenlemeler ve uygulamalar ele alınacaktır.

Türkiye’de Çocuklarda Sosyal Dışlanma İle Mücadelede Atılan Adımlar

Uluslararası anlamda çocukları sosyal dışlanmadan korumak için hayata geçirilen politikaların geçmişi yüz yıl öncesine dayanmaktadır. İlk olarak uluslararası anlamda çocukların korunmasına yönelik ilk sözleşme olan Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi (1924) hayata geçirilmiştir. Ancak hem 1929 Büyük Buhran hem de II. Dünya Savaşı çocukların korunmasına dair öncelikleri geri plana atmıştır. 1959’a geldiğinde ise Birleşmiş Milletler tarafından Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirinin kapsamında çocukların ayrımcılık ve dışlanmadan korunması, çocuğun kendisini özgürce geliştirebileceği fırsatlara kavuşturulması, sosyal güvenlik sistemlerinden ve sosyal hizmetlerden faydalandırılması, çocuklara sosyal bakım hizmetlerinin sunulması gibi çocukları yoksulluk ve sosyal dışlanmadan koruma hedefi de olan birtakım maddeler bulunmaktadır (Özpolat, 2023, s. 121). Daha sonra ise 1989 yılında BM Genel Kurulunda Çocuk hakları sözleşmesi kabul edilmiş ve Türkiye de sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşme, çocuk ayrımcılığının önlenmesi, çocuklara gereksinim duydukları bakım ve korumanın sağlanması, çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi için uygun ortamın sağlanması, kendisini ilgilendiren konularda serbestçe kendisini ifade edebilmesi, dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüğünün teminat altına alınması, toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirecek kaynaklara ulaşmasının sağlanması, ihmal, istismar ve kötü muameleden korunması, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılması, sosyal güvenlikten yararlandırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkının tanınması, ekonomik sömürüden ve her türlü tehlikeli işten korunması gibi maddeleri içererek çocukları yoksulluk ve sosyal dışlanmadan korumayı amaçlamaktadır (UNICEF, 2023).

Türkiye’de çocukları yoksulluk ve sosyal dışlanmadan koruyacak iki önemli mevzuat dikkat çekmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında çocukların korunması, psikososyal olarak desteklenmesi, aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesi, çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetlerin sunulması, çocuklara rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi, çocukların iş ve meslek sahibi edilerek topluma katkı sunmalarının sağlanması, çocukların eğitime devamının sağlanması, gerek görülmesi halinde çocukların bakım ve koruma altına alınması gibi maddeler bulunmaktadır (ASHB, 2023a). Bahsi geçen maddelerin çocukları kısa ve uzun vadede yoksulluktan ve sosyal dışlanmadan korumayı amaçladığı net bir biçimde söylenebilir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında ise çocukları koruyacak ve destekleyecek her türlü tedbirin alınması, çocuğun eğitimi ve gelişimi için aileye danışmanlık verilmesi, eğitime devamının sağlanması, iş ve meslek edinmesi amacıyla çeşitli kurslardan yararlandırılması, fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonun verilmesi, bağımlılık yapıcı maddelerden korunması gibi çocuğu özellikle sosyal dışlanmadan koruyacak birtakım hususlar bulunmaktadır (ASHB, 2023b).

Türkiye’de çocuklarda sosyal dışlanmayla mücadele sosyal dışlanma ve sosyal içerme kavramlarının doğrudan dile getirilmesi Avrupa Birliği üyelik süreçleriyle olmuştur. 2004 yılının son çeyreğinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı Avrupa Koordinasyon Başkanlığının hazırladığı sosyal içerme temalı belgeyle sosyal dışlanmayla mücadele resmi olarak başlamıştır

(Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016, s. 18). Ayrıca Türkiye’de yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarının net olmasa da ifade edilmesi, sivil toplum kuruluşları tarafından sosyal dışlanma sorununun daha gür bir sesle dillendirilmesi ve çocukları da içerisinde barındıran hassas grupları yoksulluk ve sosyal dışlanmadan koruyacak sosyal politikaların hayata geçirilmesi gibi adımlar 2000’li yılların başından itibaren atılmaya başlanmıştır.

Sosyal içerme politikalarının resmi olarak hayata geçirilmesinin en önemli adımlardan biri 2006-2008 Orta Vadeli Program’dır. Program kapsamında “Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele” başlığı altında çocukları içerisinde barındıran hassas grupları entegre eden ve sosyal dışlanmadan koruyan bir sosyal koruma sisteminin hazırlanması, kamusal hizmetlere erişilebilirliğin artırılması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması gibi hususlar yer almaktadır (SBB, 2021). 2011-2013 yılları arasındaki Orta Vadeli Program kapsamında ise sosyal içerme ve yoksullukla mücadele başlığının kapsamı genişletilerek gelir dağılımının iyileştirilmesi de ana hedeflerden biri haline gelmiştir (SBB, 2018). 2024-2026 dönemi Orta Vadeli Program’da sosyal dışlanma ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmaması da sosyal dışlanma politikalarına verilen önemin azalıp azalmadığına dair zihinlerde soru işareti oluşturmaktadır.

Yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocukların bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla 2015 yılında Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında yönetmelik çıkarılmıştır. Yönetmelik kapsamında ailelerin çevre şartlarından doğan ve kendi kontrolleri dışında oluşan maddi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine yönelik, aile ve çocuklarla mesleki çalışmalar yapılması, çocukların sosyal sorunlarının tespiti ve çözümlenmesinde gerekli rehberlik ve desteğin sağlanarak hayat standartlarının yükseltilmesi, çocuğun ailesi veya yakınları ile birlikte en kısa sürede kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürebilecekleri koşullara kavuşturulması, sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduracak şekilde planlanıp geliştirilmesine, zorunlu eğitim kapsamında olup çeşitli nedenlerle eğitimine devam edememiş çocukların okula devamlarının sağlanması gibi maddelerle çocukları sosyal dışlanma ve yoksulluktan korunması hedeflenmektedir (ASHB, 2023c).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Uyum Daire Başkanlığı çocukları sosyal dışlanmadan korumak için önemli görevler üstlenmektedir. Başkanlığın görev ve sorumlulukları arasında çocuklar başta olmak üzere hassas grupların sosyal uyumunu arttırmak, ailelere ve çocuklara yönelik projeler geliştirmek, ailelerin ve çocukların iyi olma halini zedeleyecek sorunlardan onları korumak gibi hususlar bulunmaktadır (ASHB, 2023d). Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı Gençlik Merkezleri de çocukların boş zamanlarını değerlendirmelerini sağlamak, çocukları kültürel, sportif, sanatsal, sosyal ve bilimsel faaliyetlere yönlendirerek sosyalleşmelerini sağlamak, danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak, çocukları zararlı alışkanlıklardan ve bağımlılıktan korumak, çocukların sosyal, kültürel ve sportif beceriler edinmelerini sağlamak, çeşitli gezi ve kurslarla çocukların kültürel sermayelerini geliştirmelerini sağlamak gibi misyonlar üstlenerek çocukları sosyal dışlanma riskinden koruma noktasında önemli bir konumdadır (GSB, 2023).

Görüldüğü üzere hem uluslararası hem de ulusal anlamda Türkiye çocuklarda sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelede politika, mevzuat, uygulama ve kurumlardan yararlanmaktadır. Özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından uygulanan Sosyal ve Ekonomik Destek uygulamasının çocukların eğitime devamı ve meslek edinimlerinde önemli sonuçlar vermektedir. Gençlik Merkezleri de çocukların sosyal ve kültürel entegrasyonunda yarar sağlamaktadır. Sosyal Uyum Daire Başkanlığının faaliyetlerinin uzun vadede ne gibi etkiler vereceği zamanla belli olacaktır. Fakat tüm bahsi geçen politika, mevzuat, uygulama ve kurumlar çözümden çok soruna odaklandığı için palyatif çözümler üretebilmektedir. Çocuklarda yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununun çözümünde kalıcı sonuçlar verecek birtakım paradigmalara ihtiyaç vardır.

Sonuç

Yoksulluk ve çocuklarda sosyal dışlanma, ortak bileşenleri olan ve çocuklar üzerinde çoklu dezavantajlar doğurabilen olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk ve çocuklarda sosyal dışlanma, çocukların dezavantajlı olma halini yeniden üreten, sosyal işlevselliklerini ve toplumla bütünleşme becerilerini zedeleyen, çocukları çeşitli sosyal ve çevresel risklerle karşı karşıya bırakan, çocukların yetişkinlik dönemlerine ekonomik, sosyal ve kültürel olarak hazır olmalarını engelleyen, çocukların kamusal hizmetlere ve karar alma mekanizmalarına erişimlerini sınırlayan ve nihayetinde çocukların dezavantajlı olma hallerini öğrenilmiş çaresizlik yaratarak içselleştirmelerine neden olarak çocukları kümülatif bir dezavantaj döngüsüne sürükleyen olgulardır.

Çocuklarda sosyal dışlanma ve yoksulluğun ortak bileşenlerinin olumsuz etkilerini en aza indirmek için sosyal içerici yoksullukla mücadele politikaları gerekmektedir. Türkiye’de ve dünyanın pek çok ülkesinde yoksulluk sorununu azaltmak için iki önemli politika sosyal sigorta ve sosyal yardım politikalarıdır. Çalışanlar için uygulanan sosyal sigorta uygulamalarının yeterliliği tartışılmaktadır. Çünkü sosyal sigorta kapsamında kamuda veya özel sektörde her türden çalışana verilen ücretlerin ve hakların aileleri ve çocukları yoksulluk ve sosyal dışlanmadan koruduğu şüphelidir. Diğer koruyucu politika olan sosyal yardım politikaları ise aileleri ve çocukları sosyal dışlanma ve yoksulluktan korumaktan ziyade onları sosyal yardımlara bağımlı hale getirerek istihdama katılma çabalarını kısıtlayabilmekte bu da kronik yoksulluk ve sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Bu anlamda aileleri

ve çocukları yoksulluk ve sosyal dışlanmadan koruyacak, yurttaşlık haklarından yararlanmalarını sağlayacak, daha olumlu ve kalıcı sonuçlar verecek sosyal politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Çocuklarda yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede son dönemlerde olumlu sonuçlar veren birtakım politikalar hayata geçirilmiştir. Orta Vadeli Programlar, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti, Sosyal Uyum Daire Başkanlığı ve Gençlik Merkezleri gibi kurum ve uygulamalar çocuklarda sosyal dışlanma ile mücadelede bir nebze de olsa yarar sağlamıştır. Fakat bahsi geçen kurum ve uygulamaların birincil amacının çocukları sosyal dışlanmadan korumak yerine yoksulluğun kısa vadeli olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlaması, kalıcı çözümlerden ziyade palyatif sonuçlar vermektedir. Çocuklarda sosyal dışlanmayı önlemek için sosyal politika araçlarının birincil görevi, uzun süreli ve kümülatif sosyal dezavantajları engellemektir. Ancak sosyal dışlanma olgusunun çok boyutluluğu ve muğlaklığı etkili sosyal politikaların hayata geçirilmesini ve var olanların da etkin bir şekilde yarar sağlamasını engellemektedir. Sosyal dışlanmayı önleyebilecek sosyal politikaların hayata geçirilmesi için öncelikle sosyal dışlanmanın anlaşılması, sınırlarının iyi çizilmesi ve yoksulluk başta olmak üzere diğer sosyal sorunlarla ilişkisinin ortaya konması gerekmektedir. Ancak yoksulluk ve çocuklarda sosyal dışlanmanın bileşenlerine baktığımızda ikisinin olumsuz sonuçlarının engellenebilmesi için toplumsal kazanımların yeniden dağıtımında adil davranılması, toplumda fırsat eşitliği yaratacak mekanizmalarının hayata geçirilmesi, sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikalarının sınırlarının iyi biçimde çizilmesi, sosyal hizmetler başta olmak üzere sosyal koruma sistemlerinin etkinliğinin artırılması ve toplumda dışlanmaya maruz kalan grupların karar alma mekanizmalarında temsilinin sağlanması son derece önemlidir.

Toplumda sosyal adaletin tesisi, çocuklarda yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın en önemli mücadele aracı olmalıdır. Craig (2002, s. 669-670), tüm insanların eşit değerinin, temel ihtiyaçlarını gidermede hak temelli yaklaşımın, kaynak ve fırsatlardan adil yararlanmanın, her düşünce ve eyleme karşı korunmalarının sosyal adaletin tesisinde önemli olduğunu ifade etmektedir. Sosyal adaletin tesisi hedefiyle mikro düzeyde psikososyal iyileştirme ve rehabilitasyon çalışmaları, makro düzeyde ise sosyal değişim ve politika odaklı çalışmalarla (Tuncay, 2006, s. 65) çocuklarda sosyal dışlanma ile mücadele edilebilir. Ayrıca çocuklarda yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadelede günümüze kadar çözümden çok soruna odaklanıldığı düşünülmektedir. Görülmektedir ki çözümden çok soruna odaklanan politika ve uygulamalar yetersiz kalmaktadır. Çocuklarda sosyal dışlanma mücadelesinin başarısı için çocukların öznel yaşamlarında olumlu değişim yaratacak, geniş ölçekte de toplumun gereksinimlerine cevap verecek sorundan çok çözüme odaklanan ve sorunu yaşayanları çözümün baş aktörü olarak gören politika, uygulama ve kurumlara ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak çalışmada çocuklarda sosyal dışlanmanın yoksullukla ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak çocuklarda sosyal dışlanma süreçlerini izlemek, analiz etmek ve yoksullukla ilişkisini daha net ortaya koymak için daha kapsamlı ve resmi veri setlerine ihtiyaç vardır. Sosyal dışlanma olgusunun karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu düşündüğümüzde yoksullukla ilişkisini net olarak ortaya koymak ve çözüme odaklanmak için, çeşitli yaşam alanlarında boylamsal bilgi, öznel yoksulluk ve sosyal dışlanma algısını içeren çalışmalar gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Yazarın ORCID ID'si

Cihangir Karakaya 0000-0002-1104-379X

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Abrams, D., & Killen, M. (2014). Social Exclusion of Children: Developmental Origins of Prejudice. *Journal of Social Issues*, 70(1), 1-11. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/josi.12043>
- Abrams, D., & Rutland, A. (2011). Children's understanding of deviance and group dynamics: The development of subjective group dynamics. J. Jetten, & M. Hornsey içinde, *Rebels in groups: Dissent, deviance, difference and defiance* (s. 135-157). Oxford: Blackwell.
- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Avrupa Komisyonu.
- ASHB. (2023a). *Sosyal Hizmetler Kanunu*. <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/kanunlar/2828-sosyal-hizmetler-kanunu.pdf> adresinden alınmıştır
- ASHB. (2023b). *Çocuk Koruma Kanunu*. <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/kanunlar/5395-sayili-cocuk-koruma-kanunu.pdf> adresinden alınmıştır

- ASHB. (2023c). *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti*. <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/> adresinden alınmıştır
- ASHB. (2023d). *Sosyal Uyum Daire Başkanlığı*. <https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/sosyal-uyum/> adresinden alınmıştır
- Atkinson, A. (1998). Exclusion, Employment and Opportunity. A. Atkinson, & J. Hills içinde, *Social Exclusion, Poverty and Unemployment* (s. 1-24). London: Centre for Analysis of Social Exclusion.
- Avşar Kurnaz, Ş. (2007). Çocuk Yoksulluğu. *Aile ve Toplum*, 3(12), 47-55.
- Böhnke, P. (2001). *Nothing Left to Lose? Poverty and Social Exclusion in Comparison Empirical Evidence on Germany*. Berlin (WZB): Social Science Research Center.
- Bradshaw, J., Kemp, P., Baldwin, S., & Rowe, A. (2004). *The drivers of social exclusion: A review of the literature*. London: Social Exclusion Unit.
- Buchanan, A. (2006). Children aged 0–13 at risk of social exclusion: Impact of government policy in England and Wales. *Children and Youth Services Review*, 28, 1135-1151. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2005.10.014>
- Burchardt, T., Le Grand, J., & Piachaud, D. (2002). Degrees of exclusion: developing a dynamic, multidimensional measure. J. Hills, J. Le Grand, & D. Piachaud içinde, *Understanding Social Exclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- Craig, G. (2002). Poverty, Social Work and Social Justice. *British Journal of Social Work*, 32, 669-682.
- De Haan, A. (1999). *Social Exclusion: Towards an Holistic Understanding of Deprivation*. Department for International Development, London.
- Doğan, İ. (2014). Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlaklık ve Çok Boyutluluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 66-67, 127-157.
- Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A., & Myles, J. (2001). *A New Welfare Architecture for Europe? The European Union*.
- Evans, P., Bronheim, S., Bynner, J., Klasen, S., Magrab, P., & Ranson, S. (2001). *Social Exclusion and Children-Creating Capital: Some Conceptual Issues and Practical Solutions*. Columbia University. The Institute for Child and Family Policy.
- Green, M., & Hulme, D. (2005). From correlates and characteristics to causes: thinking about poverty from a chronic poverty perspective. *World Development*, 33(6), 867-879. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2004.09.013>
- Gross-Manos, D. (2015). Material deprivation and social exclusion of children: lessons from measurement attempts among children in Israel. *Jnl Soc. Pol.*, 44(1), 105-125. <https://doi.org/10.1017/S0047279414000646>
- GSB. (2023). *Gençlik Merkezleri*. <https://ghgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/3277/3187/genclik-merkezleri-dairesi.aspx> adresinden alınmıştır
- Hatıplı, M. (2019). Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi. *Bilgi*, 21(1), 39-77.
- Holman, R. (1978). *Poverty: explanations of social deprivation*. Oxford.
- Hulme, D., & Shepard, A. (2003). Conceptualizing chronic poverty. *World Development*, 31(3), 403-423. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(02\)00222-X](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(02)00222-X)
- Jamet, S. (2007). *Combating Poverty and Social Exclusion in France*. Paris: OECD Publishing.
- Jehoel-Gijsbers, G., & Vrooman, J. C. (2004). *Social Exclusion in the Netherlands*. The Hague: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Karataşoğlu, S., & İslamoğlu, E. (2016). Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(1), 12-41.
- Killen, M., Rutland, A., & Ruck, M. D. (2011). *Promoting equity, tolerance, and justice in childhood*. Society for Research in Child Development (SRCD).
- Klasen, S. (2001). Social Exclusion, *Children, and Education: Conceptual and Measurement Issues*. OECD.
- Laderchi, R. C., Saith, R., & Stewart, F. (2003). Does it matter that we do not agree on the definition of poverty: A comparison of four approaches. *Oxford Development Studies*, 31(3), 233-274. <https://doi.org/10.1080/1360081032000111698>
- Levitas, R. (2005). *The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour*. New York: Palgrave Macmillan.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., & Patsios, D. (2007). *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion*. Department for Communities and Local Government (DCLG). University of Bristol .
- Madanipour, A., Shucksmith, M., & Talbot, H. (2015). Concepts of poverty and social exclusion in Europe. *Local Economy*, 30(7), 1-21. <https://doi.org/10.1177/0269094215601634>
- Middleton, S., & Adelman, L. (2003). The poverty and social exclusion survey of Britain implications for the assessment of social security provision for children in Europe'. J. Bradshaw içinde, *Children and Social Security: International Studies in Social Security* (s. 1-34). Ashgate Pub Ltd.
- Mohanty, I., Edvardsson, M., Abello, A., & Eldridge, D. (2016). Child Social Exclusion Risk and Child Health Outcomes in Australia. *PLoS ONE*, 11(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0154536>
- Özpolat, A. O. (2023). Çocuklar Odağında Sosyal Hizmet Mevzuatı. M. Başçılar içinde, *Sosyal Hizmet Mevzuatı* (s. 117-140). Ankara: Nobel.
- Ridge, T. (2002). *Childhood poverty and social exclusion: From a child's perspective*. Bristol: The Policy Press.
- Rodgers, G. (1995). What is special about a social exclusion approach? G. Rodgers, C. Gore, & J. B. Figueiredo içinde, *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses* (s. 2-43). UNDP.
- Room, G. (1999). Social exclusion, solidarity and the challenge of globalization. *International Journal of Social Welfare*, 8, 166-174. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00080>
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, 3(6), 51-106.
- SBB. (2018). *Orta Vadeli Program*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Orta_Vadeli_Program2011-2013.pdf adresinden alınmıştır

- SBB. (2021). *Orta Vadeli Program*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/Orta_Vadeli_Program2006-2008.pdf adresinden alınmıştır
- Sen, A. (1992). *Inequality re-examined*. . Cambridge: Sage.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*. Manila: Asian Development Bank.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 113(5-6), 531-578.
- Silver, H. (2007). *The process of social exclusion: the dynamics of an evolving concept*. Chronic Poverty Research Centre .
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(2), 72-80.
- Tuncay, T. (2006). Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(1), 53-70.
- UNICEF. (2023). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden alınmıştır
- Vrooman, J. C., & Hoff, S. J. (2013). The disadvantaged among the Dutch: A survey approach to the multidimensional measurement of social exclusion. *Social Indicators Research*, 39(3), 1261-1287.
- Vrooman, J. C., Hoff, S. J., & Guiaux, M. (2015). Descendants of Hardship: Prevalence, Drivers and Scarring Effects of Social Exclusion in Childhood. *Social Inclusion*, 3(4), 76-97.

Atıf Biçimi / How Cite This Article

Karakaya, C. (2023). Yoksulluğun öteki yüzü: çocuklarda sosyal dışlanma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 85, 55-64. <https://doi.org/10.26650/jspc.2023.85.1326720>